

Ei se okkaap pohojassa ku se liikkuu.»
Ja minä pitelin sitä kiinnij ja se lähti
venej jälkehen. Ja se ei kuv veti vaij ja
venem meni perässä ja. Se kun nousi
sitte lopussa veem päälle, ja kun se
mäikäsi siellä sitte niinku se näytti ker-
rassaan että se on iham mahoton hir-
viö siellä ja. Meiltä pääsi itku kumpa-
seltaij ja minä alon huutaa' isälle' että
»kun suuri kala on uistimessa ja se vie-
pi uistimen!» Ja eij olluvenettä että
se ois päässy' appuun tällä koko rantu-
veella. (S. 264–265.)

Tässä esitelty murrekirja antaa — muuta-
mista puutteista ja epätarkkuuksista huoli-
matta — monipuolisen kuvan Oulun seu-
dun elämästä ja murteesta. Teos myös vah-
vistaa alueen ihmisten identiteettiä. ■

PAAVO SUIHKONEN

*Jyväskylän yliopisto, Suomen kielen laitos,
PL 35, 40351 Jyväskylä*

LÄHTEET

- ITKONEN, TERHO 1964: Proto-Finnic final consonants. Their history in the Finnic languages with particular reference to the Finnish dialects I:1. Helsinki.
- 1972: Historiantakaiset Häme ja Suomi kielentutkijan näkökulmasta. – Historiallinen Aikakauskirja 2/1972 s. 85–111.
- MIELIKÄINEN, AILA 1994: Kainuulaista sa-
voa. [Alpo Räisänen Kuhmon murre-
kirjan arviointi.] – Virittäjä 98 s. 289–
293.
- SAARIO, SEPPO 1962: Saaren ja luodon nimi-
tyksistä suomen murteissa. Pro gradu
-työ. Helsingin yliopisto.
- SUIHKONEN, PAAVO 1992: Klusiilien vaihte-
lusuhteet Kala- ja Lestijokilaakson
murteissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 577. Tampe-
re.

ENGLANNIN FONETIIKKA SUOMALAISILLE

Ian Morris-Wilson *English segmental phonetics for Finns*. Finn Lectura, Helsinki 1992. 220 s. ISBN 951-8905-60-6.

Ian Morris-Wilsonin kirjan nimi rajoittaa tarkastelun englannin fonetiikan segmentaaliseen puoleen. Sisältö on kuitenkin paljon monipuolisempi. Lyhyessä johdantoluvussa tulee esiin jo englannin ääntämissen moninainen alueittainen, murteellinen ja sosiaalinen vaihtelu (etenkin alaluku *Which English* s. 14–24 on ansiokas). Luku 2 käsittelee fonetiikan peruskäsitteitä. Kol-

me seuraavaa laajaa, kirjan keskeistä lukua koskevat englannin konsonantteja (luku 3), vokaaleja (4) sekä äänneitä sanoissa ja sanaryhmissä (5). Vaikka tavoitteena on käsitellä kielen segmentaalisia seikkoja, muodostuu itse asiassa kirjan erääksi kantavaksi teemaksi se, miten moninaisin tavoin äänneet vaihtelevat ja liittyvät toisiinsa sanan sisällä ja sanojen rajoilla ja erilaisten

suprasegmentaalisten tekijöiden (mm. kvantiteetin ja painotuksen) johdosta. Muhkea bibliografia käsittää 16 sivua.

Kirjoittaja tuntee erinomaisesti englannin ja suomen foneettisen kirjallisuuden niin traditionaaliset oppikirjat ja ääntämisanakirjat kuin uusimman tutkimuskirjallisuudenkin. Tutkimustiedot on saatu didaktisesti selvään, ytimekkääseen ja ymmärrettävään muotoon. Kirjallisuusviitteet ovat hyvin näkyvillä. Kirjan yleinen ulkoasu on hyvä.

Keskeinen kuvattu englannin ääntämismuoto on »standardiääntäminen», *received pronunciation* (RP), mutta myös etenkin amerikanenglannin, osin myös skotti- ja irlanninenglannin sekä eräiden muiden englannin varianttien ominaispiirteitä tuodaan esiin. Standardiääntäminenäkään ei voi tar koittaa täyttä yhdenmukaisuutta, mikä tulee esiin esim. J. C. Wellsin englannin ääntämisanakirjasta (*Longman Pronunciation Dictionary*, 1990).

Kirjan didaktinen painotus ilmenee mm. siinä, että eri alalukujen lopussa on oma jakso suomalaisten erityisvaikeuksista ja arvio suomalaisten foneettisten ongelmien merkityksestä englanninkielisen kuulijan kannalta. Kuvattuja ongelmia havainnollistavat runsaat esimerkkisanat, artikulaatiokuvat sekä erilaiset diagrammit ja taulukot. Tekijä tuo esiin myös englannin ortografiasta aiheutuvat erityisvaikeudet.

Erityisesti on aiheellista mainita tekijän esittämät huomautukset siitä, miten tietyt äännevariantit eivät ole vain poikkeamia normista, vaan aiheuttavat kuulijassa puhujan intention kuulumattomia efektejä. Palaan näihin reseptioefekteihin jäljempänä.

Mistäään muusta kielestä ei ole tarjolla niin paljon fonetiikan oppikirjoja kuin englannista. Koska myös suomalaisille tarkoitettuja aiempia fonetiikan oppikirjoja on olemassa, on Morris-Wilsonin kirjan ominaisuuksia etsittävä toisaalta: siitä, miten

kirja soveltuu nimenomaan suomenkielisen opiskelijan käyttöön, ja toisaalta siitä, missä määrin kirja edustaa uutta näkemystä englannin fonetiikasta. Aiempiin vastaaviin oppikirjoihin verrattuna Morris-Wilsonin kirja on laajempi, perusteellisempi ja suomalaisten vaikeuksia syvällisemmin pohtiva. Morris-Wilson ei myöskään vain toistele oppikirjoissa vuosikymmenestä toiseen säilyneitä klišeitä, vaan myös uudemmat tutkimustulokset ovat päässeet kirjaan mukaan.

Kirja on kokonaisuutena suureen työmäärään, asiantuntemukseen ja laajaan kokemukseen perustuva hallittu kokonaisuus. Teksti sisältää huomattavan määrän oivalluksia, jotka auttavat suomalaista opiskelijaa ymmärtämään omat ongelmansa. Monet alaluvut merkitsevät kohteen monitahoisuuden eksplikointia. Tässä mielessä erityisen ansiokkaita ovat luvut klusiilien vaihtelusta, syllabisista konsonanteista (*l* ja *n*asaalit) sekä vokaalien pituuden (kvantiteetin) ja keston määräytymisestä.

Monet äännevariantit eivät merkitse vain poikkeamaa kielen normista, vaan kuulijassa laukeaa erilaisia ekstralingvistisiä reseptioefektejä, asenteita ja muita, siinänsä usein ennakkoluuloihin perustuvia tulkintoja. Näitä tekijä tuo hyvin esiin. Vaikka ne koskevatkin ensisijaisesti äidinkieliä puhujia, joutuu ulkomaalainen ääntämispoikkeamien vuoksi helposti myös samanlaisen tulkinnan kohteeksi. Suomen dentaalinen (oikeammin: laminaalinen, prealveolaarinen, kielen lavalla tuotettava) *t* aiheuttaa lespaavan vaikutelman, koska englannin *t* on alveolaarinen (s. 93). Amerikanenglannissa vokaalienvälisen *t:n* ja *d:n* ääntämiseron tuottaminen (esim. *writer – rider*) aiheuttaa hienostelevan, snobbailevan vaikutelman (s. 93), koska */t/*:n reaalisuus on tässä asemassa lyhyt, soinnillinen napausääne (engl. terminologian mukaan *tap* tai *flap*, suomalais-ugrilaisessa tarkekir-

joituksessa lähin vastaava äännekuokka on puolitremlantit). Murteellisen glottaaliklusiiliin (Cockney) avulla saadaan koominen vaikutelma (s. 96). Affrikoidun *t:n* (esim. [tʃ] *tea*) käyttö on naismaista Yhdysvalloissa (s. 96). Amerikanenglannin *nasal twang* (esim. sanassa *dance* vokaalin nasaalistaminen ja nasaalikonsonantin puute) on britti-kuulijan korvassa laiskuutta ja huolimattomuutta (s. 101). Tremulanttinen *r* saa aikaan maalaismaisen vaikutelman (s. 115). Tosin maaseutumurteet koetaan sympaattisiksi, kun taas kaupunkimurteita pidetään rumina (mp.). Säätiödottajien ja ammattimaisten puutarhureiden oletetaan käyttävän postvokaalista *r:ää*, ja TV-mainoksissa sitä suositetaan, jos mainoskohde on terveysttä edistävä tuote (*butter, cider*; s. 116)! Erehtymisen syllabisen konsonantin käytössä voi antaa puhujalle lapsekkaan leiman (s. 111). Sukupolvien ero ilmenee mm. siinä, että nuoret brittipuhujat suosivat *j:n* omissiota, kun vanhempi polvi sitä käyttää (esim. *suit* [su:t] versus [sju:t]).

Morris-Wilson tuo hyvin esiin suomalaisten erityisvaikeudet englannin ääntämisessä. Esimerkkeinä mainittakoon erityisesti seuraavat:

- klusiilit eri positioissa ja kombinaatioissa
- suomen puolivokaalisesti ääntyvä /v/ suhteessa englannin frikatiiviseen /v/:hen ja puolivokaaliseen /w/:hen sekä finaalisena /v/:n soinnittomuus suhteessa /f/-konsonanttiin (esim. *thieve – thief*; s. 56)
- suomalaisten liioitteleva sointi esim. monikon päätteessä sanoissa *dogs* ja *cows* (joissa englannissa on heikko ja kuulumaton *z*; s. 71)
- painottoman keskivokaalin käyttö tai sen asemesta syllabisen konsonantin käyttö (esim. sanassa *lesson* on yleensä syllabinen nasaali, kun taas sanassa

open yleensä painoton vokaali ääntyy; s. 102)

- suomen takavokaalinen tumma *l* (esim. *pullo*) on liian »kirkas» englannin velaaristuneen, tumman *l:n* korvikkeeksi (esim. *pull*; s. 110), jos kohta erolla ei olekaan järin suurta lingvististä merkitystä
- soinnittoman *l:n* ja *r:n* hallinta sananalkuisissa konsonanttiyhitymissä, jonka Morris-Wilson kytkee aspiraation käyttöön (mm. s. 89).

Vokaalien laatujen esittäminen kardinaalivokaalidiagrammien avulla on onnistunut. Oikeinkirjoituksesta aiheutuvat tapaukset tulevat hyvin käsitellyiksi (esim. sanassa *sword* kirjoituksen <w>:llä ei ole ääntämisessä mitään vastinetta). Kaiken kaikkiaan Morris-Wilson on pystynyt laatimaan didaktisesti merkittävän kokonaiskuvan englannin segmentaalista ääntämisestä ja ääntämisen eri osatekijöiden interaktiosta sekä suomalaisten erikoisvaikeuksista.

Kirjoittajan ote on yksityiskohtia myöten hallittu, mutta jokunen kriittinen huomautuskin on paikallaan. Ne merkitsevät lähinnä kauneusvirheitä muutoin solidissa kokonaisuudessa.

Melko tarpeetonta on korostaa *t:n* poikiviiivan transkription tarkkuutta (s. 13–), kun ei transkriptiojärjestelmissä ole tällaista käytäntöä. Eräät anatomiset kuvat ovat epäonnistuneita. Larynks (kuvassa s. 26) on kuin »väärään kurkkuun» juuttunut ruokapala. Artikulaation sivuprofiilikuvissa eräät yksityiskohdat edustavat pikemminkin anatomista yksilöllisyyttä kuin keskimääräisyyttä. Sivulla 36 on kova kitalaki merkitty liian takaiseksi, mikä on aiheuttanut mm. sen, että *j:n* artikulaatiopaikka (kuvassa s. 117) on liian takainen. Ylemmässä kuvassa sivulla 31 ei ilmene, missä äänihuulet oikeastaan sijaitsevat. Jännittynyt velum

muodostaa todellisuudessa melko tavalla erilaisen asennon sulkiessaan nenäportin, kuin kuva sivulla 35 antaa ymmärtää. Kielen kärki ja hammasvalli voivat artikuloida keskenään — esim. suomen *n*, *l*, *r* — eivät vain kielen kärki ja hampaat (s. 38). Lisäksi kielen kärki voi olla joissakin artikulaatioissa alahampaita vasten (kuten s. 72 esitetäänkin). Arabian faryngaalisia frikatiiveja ei voine tuottaa vain nielua supistamalla (s. 34), vaan vetämällä kielen juurta kohti nielun takaseinämää. Fonologisesti merkittäviin huuliartikulaatioihin kuuluu *lip protrusion* (s. 37; huulet »törrölleen») ohella myös *lip compression* (vrt. ruotsinruotsin pitkät vokaalit sanoissa *fyra* ja *fura*; huulet »suppuun»). Sivulla 33 esitetyt maininnat, että syvä miehen äänen korkeus on 70 Hz ja korkea naisen ääni 1 000 Hz, ovat sinänsä korrekkeja mutta kylläkin äänenkorkeuden aivan ääripäitä. Sivulla 65 erotetaan sibilantit ja non-sibilantit (kuten eräissä muissakin oppikirjoissa). Non-sibilanteis-

ta on toisaalta käytetty muualla nimitystä spirantit.

Morris-Wilson on varovainen *h*:ta koskevissa määrittelyissä, mutta väitteen siitä, että *h* on glottaalinen frikatiivi, soisi jo vähitellen häviävän foneettisesta kirjallisuudesta (näin onkin tapahtunut John Laverin uudessa kirjassa *Principles of Phonetics*, 1994). Arabian ja kiinan *h* voivat olla hieman eri asia. Myös *h*:n tulkinta soinnittomaksi vokaaliksi on tarpeeton. Omat kokeen (Virittäjä 1981) osoittivat sitä paitsi, että kuiskatut sanat *rahti* ja *raati* (ja vastaavat sanaparit, *vihta* – *viita* jne.) voidaan auditiivisesti erottaa toisistaan, mikä hankaloittaa *h*:n tulkintaa soinnittomaksi vokaaliksi. ■

ANTTI IIVONEN

*Fonetiikan laitos, PL 35 (Vironkatu 1),
00014 Helsingin yliopisto*

Sähköposti: *aiivonen@cc.helsinki.fi*

MATKOILTA JA KOTOA

Pertti Virtaranta *Kynällä kylmällä — kädellä lämpimällä. Muistiinpanoja tapauksista ja tapamisista.* Toimittanut Jaakko Yli-Paavola. SKST 582. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993. 356 s. ISBN 951-717-747-X.

Pertti Virtaranta *Suomeen suostuneita. Kielimiehiä ja kulttuuripersoonia.* Toimittanut Jaakko Yli-Paavola. SKST 624. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1995. 310 s. ISBN 951-717-859-X.

Nyt esiteltävissä kirjoissa akateemikko Pertti Virtaranta muistelee paitsi tutkimusmatkojaan ja niillä kohtamiaan merkkihenkilöitä myös edustavaa joukkoa kielentutkijoita ja muita kulttuurivaikuttajia. Teokset pohjautuvat Virtarannan omiin,

kirjaa varten täydennettyihin kirjoituksiin tai puheisiin ja toisaalta nauhoitettuihin haastatteluihin. Kummankin teoksen on toimittanut Jaakko Yli-Paavola, ja hänen käsialaansa ovat myös kirjojen alkusanat. Tuskin erehdyn, jos arvelen, että kirjojen

▷